

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИГА ОИД КЛАССИК НАЗАРИЯЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

*ФарПИИ “Ўзбекистон тарихи ва ижтимоий фанлар”
кафедраси ўқитувчиси С.Содиқов*

*ФарПИИ «История и общественные науки Узбекистана»
преподаватель кафедры С.Содиқов
FarPI "History and social sciences of Uzbekistan"
teacher of the department S.Sodikov*

Аннотация

*Мақолада фуқаролик жамиятига доир классик назарияларнинг
ривожланиши илмий жиҳатдан ёритилган, муаммонинг маълум ечим ва
тавсиялари келтирилган.*

Аннотация

*В статье представлен научный обзор развития классических теорий о
гражданском обществе, а также рекомендации и конкретные решения
проблемы*

Аннотация

*The article scientifically covers the development of classical theories of civil
society, provides specific solutions and recommendations to the problem.*

Таянч сўзлар: *инсон ҳуқуқи, фуқаролик жамияти, давлат институтлари,
жамият ва давлат, ҳуқуқий давлат.*

Keywords: *human rights, civil society, state institutions, society and the state,
the rule of law.*

Ключевые слова: *права человека, гражданское общество,
государственные институты, общество и государство, верховенство
закона.*

Фуқаролик жамияти назарияси инсоният томонидан яратилган
сиёсий қарашлар тарихи – жамият ва инсон, сиёсат ва давлат тўғрисидаги
назарий қарашлар, шунингдек, илк жамоалардан то ҳозирги давргача
бўлган жамиятлар ривожланишининг тажрибаси асосида такомиллашиб
борди. Шу билан бирга, фуқаролик жамияти унсурларининг назарий
жиҳатлари бундан бир неча минг йил олдин кашф этилганлига эътибор

берилса, бу жамият инсоният яратган цивилизацияларнинг энг сўнгги ҳосиласи ўлароқ шаклланганлигига ишонч ҳосил қиламиз.

Фуқаролик жамияти унсурлари, шунингдек, фозил жамият қуришга доир назарий изланишлар дастлаб Шарқ Уйғониш даври мутафаккирлари томонидан амалга оширилган. Ҳозирги даврга келиб, Ўзбекистонда кучли фуқаролик жамияти қуриш ислохотларининг чуқурлашиб бориши миллий меросимизни ўрганишга бўлган эҳтиёжларни янада кучайтирди. Бунинг сабаби шундаки, биз қурмоқчи бўлган фуқаролик жамияти ривожланган мамлакатлар тажрибасидан андаза сифатида кўр-кўрона кўчириб олинмайди. Балки, бир неча минг йиллик миллий мерос ва тарихий тажрибаларимиздан озиқланади.

Фуқаролик жамиятига хос илк қарашлар ва илмий ўрганишга доир услубий ёндашувлар бир неча асрлар давомида вужудга келди. Жон Лок ва Иммануел Кант каби файласуфлар ҳам “фуқаролик жамияти” деганда, аввало, “давлат”ни тушунишга мойил бўлдилар. Аммо бора-бора фуқаролик жамияти билан мутлақ давлат институтлари ўртасидаги тафовут кўзга яққолроқ ташланаверди. Томас Гоббс, Жон Локк, Шарль де Монтескье каби олимлар жон-жаҳдлари билан ҳимоя қилган индивидуализм концепцияси эса кун тартибига жамиятнинг эркин фуқароси, шунингдек, шахс эркинлиги масаласини қўйди. Фуқаролик жамияти тўғрисидаги мавжуд концепциялар ўзига кўплаб мураккаб муаммолар тизимини қамраб олди. Бу назарияларни, уларнинг методологик манбалари ва тарихий йўналишларини тадқиқ қилиш жараёнидагина англаш мумкин.

Фуқаролик жамияти тўғрисидаги янги қарашларнинг дастлабки муаммоларидан бири – унинг келиб чиқишидаги табиийлик билан ижтимоий – сиёсий жиҳатларини асослаб бериш эди. Бу даврда инсоннинг икки хил – табиий ва ижтимоий келиб чиқиши тўғрисидаги қарашлар пайдо бўлган эди. Унга биноан, жамият, давлат ва унинг сиёсати табиийлик касб этиши лозим. Жамиятнинг ана шундай табиий

бошланишини цивилизацияга эришганлик деб баҳолаш расм бўлди. Натижада, *civitas* (цивитас) – шаҳар, тушунчасидан *civilitas* (цивилитас) – бошқарув, фуқаролик, давлат, сиёсат, фуқаролик жамияти (қадимги Римдагидек) тушунчасига ўтиш бошланди.

Инглиз мутафаккири Томас Гоббс жамият ва давлат ўртасидаги муносабатларни, фуқаролик муносабатлари билан сиёсий муносабатларни уйғунлаштириш мақсадлари ҳуқуқий давлат қуриш муаммоларини кун тартибига қўйишини ёзган эди. Унинг фикрича, “ҳуқуқий давлат барпо этмай туриб, фуқаролик жамияти қуришни тасаввур қилиб бўлмайди [1,114-115]”

Фуқаролик жамияти ва давлат муносабатларини мукаммал ишлаб чиққан мутафаккирлардан яна бири Георг Гегелдир. “Фуқаролик жамияти, – деб таъриф беради Гегель, - фаолияти қонун билан бошқариладиган шахслар, синфлар, гуруҳлар ва институтларнинг мажмуаси бўлиб, бу мажмуа тўғридан- тўғри сиёсий давлат бошқарувига боғлиқ эмас”. Шунингдек, Гегель бу ҳақда қуйидаги фикрни билдирган: “Фуқаролик жамиятининг табиати шундайки, унда ҳар бир алоҳида инсоннинг ҳуқуқий давлатнинг шахсий ҳуқуқига айланишга улгурган бўлиб, унда давлат “ўзининг зиммасига” менинг ҳуқуқларимни худди ўзининг ҳуқуқларидек ҳимоя қилиш ва қарор топтириш мажбуриятини олади [2,418]”.

Гегель биринчилардан бўлиб “давлат” ва “фуқаролик жамияти” ўртасида ҳам тафовутлар, ҳам ўзаро боғлиқликлар борлигини таъкидлаб, фуқаролик жамиятини инсон меҳнати роҳатини топадиган жой, деб қарайди. Шу билан бирга, мутафаккир давлат инсонга бундай жамият қуриш имкониятини очиб беради, деган фикрни билдиради [3,279-286].

Ғарбий Европа мамлакатлари жамиятларидаги ўрта мулкдорлар табақасининг мустаҳкамланиб бориши, саноат ва савдонинг ривожланиши, бозор муносабатларининг кенгайиб бориши билан эркинлаштириш (либерализм) мафқураси ҳам шаклланиб борди. XIXасрга келиб бу мафкура таъсирли сиёсий ва интеллектуал оқимга айланди. Бу

мафкуранинг тарафдорлари бошқа турлича ижтимоий табақаларда ҳам мавжуд эди. Лекин либерализмнинг асосий ижтимоий таянчи, аввало, саноат ва савдо соҳасидаги ўрта тадбиркорлар, шунингдек, майда мансабдорларнинг баъзи вакиллари, эркин касб эгалари ва университетлар олимларидан иборат эди.

Хулоса қилиб айтганда, “фуқаролик жамияти” тушунчаси, авваламбор, ўз аъзоларининг турли-туман манфаатлари ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадларидаги ўзини ўзи ташкиллаштиришни англатади. Фуқаролик жамияти энг олий инсоний бирлик шакли ҳисобланиб, у ўз ичига турли уюшмаларнинг таркибий қисмларини камраб олади. Улар ўз моҳиятига кўра жамиятдаги адолатлилик тамойилига асосланган ҳамжамят бўлишни ифода этади. Бу жамиятда ҳар бир киши ўзи учун олий фаровонлик топиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Гоббс Т. Избр. произведения, -М., 1965.
2. Гегель Г. Философия права. –М., 1990